

ЛИСТ ДО РЕДАКЦІЇ

ПАРНОВСЬКИЙ
Сергій Людомирович —
доктор фізико-математичних
наук, професор, провідний
науковий співробітник
Астрономічної обсерваторії
Київського національного
університету імені Тараса
Шевченка

ІНКОЛИ ЦЕ ТІЛЬКИ СТОСИ ПАПЕРУ

«Щодо фінансування науки. Науку фінансуємо, тільки в результаті з'являються стоси паперу, а не наукові праці. Так, на превеликий жаль, за історію незалежної України в нас немає жодного нобелівського лауреата». Це слова зі вступного слова Прем'єр-міністра України А.П. Яценюка на засіданні Уряду 9 грудня 2014 р., які запам'яталися в науковій спільноті, оскільки вчені добре розуміють, що результатами фундаментальної науки є нові явища та нові знання, а от їх проявом є статті, книги, доповіді, таблиці, каталоги, звіти, тобто ті самі «стоси паперу». І саме за них науковців і нагороджують Нобелівськими преміями.

Проте, як відомо, «не всі йогурти однаково корисні». Є статті, які дають нульовий внесок у науку і наукову репутацію авторів. А є статті, внесок яких можна оцінити навіть як негативний. Саме про них ми й поговоримо.

Зрозуміло, що кожен має право на помилку, і ми не обговорюємо статті з математичними помилками чи неправильними гіпотезами, надруковані у фахових рецензованих виданнях з високою репутацією та відповідним імпаکت-фактором і при цьому написані з найкращими намірами. Ми також не обговорюємо численні статті у різноманітних так званих «мурзилках» та «братських могилах». Зосередимося на двох ситуаціях, сумнівних з морального боку, метою яких є надрукувати статтю без фахової рецензії.

Перша — це використання так званих «наукових журналів», у яких за гроші можна надрукувати будь-що. Кожний науковець, який засвітився в Інтернеті, отримує на свою поштову скриньку купу спаму з пропозиціями опублікувати статтю або тези. Причому останніми роками кількість таких комерційних псевдонаукових проєктів просто зашкалює. Можливо, це пов'язано із занепадом моральних цінностей в науці¹. Редакції найчастіше знаходяться в Індії або в арабських країнах, а деякі маскуються під європейські чи американські. Відомо, що в них

¹ Кирилл Еськов. *Наука как «уходящая натура»?*
<http://afranius.livejournal.com/120702.html>

можна надрукувати будь-яку маячню, в тому числі тексти, створені генераторами статей. Як правило, це дуже специфічні журнали, які публікують статті на будь-яку тему, від філософії до геології. Крім статей, можна купити участь у конференції — їхати виступати не потрібно, фінансується виготовлення персональних праць конференції або збірника.

Друга можливість — це публікація матеріалів, що подаються як наукова революція, не у фахових журналах. У них автори дозволяють собі спростовувати загальноприйняті наукові теорії (наприклад, теорію відносності, квантову механіку або навіть закон збереження енергії) чи пропонують власні гіпотези в тих науках, де вони є аматорами.

Саме по собі це більш-менш нормально, і багато цінних ідей у науці було висунуто аматорами в різних галузях. Наприклад, відомий радянський (а після втечі з СРСР — американський) фізик Георгій Гамов, уродженець Одеси, крім двох результатів нобелівського рівня у фізиці (теорія альфа-розпаду ядра і стандартна космологічна модель), розробив принципи кодування послідовностей нуклеотидів у молекулі ДНК. Це було визначне досягнення. Однак свої ідеї Г. Гамов описав у біологічних журналах, де вони пройшли експертизу фахівців-біологів.

Якщо український фахівець (скажімо, з фізики напівпровідників або з органічної хімії) висуне гіпотезу із загальної теорії відносності та направить статтю у такі журнали, як *Physical Review D*, *Classical and Quantum Gravity*, *General Relativity and Gravitation* або, скажімо, в «Український фізичний журнал», це буде нормальний підхід, прийнятий у науці.

А як роблять ті, хто не бажає проходити справжнє рецензування? Розглянемо це на прикладі статті², автори якої представляють одну з установ НАН України — Інститут проблем математичних машин і систем, а один працює на Дарницькій ТЕЦ-4 і які «сміливо» про-

² Бех А.Д., Морозов А.А., Кобзар Д.Н., Клименко В.П., Гринчук В.М., Коровицкий Ю.Г. Динамическая физика силовых полей и микрообъектов. *Математичні машини і системи*. 2016. № 3. С. 119–146.

понують суцільний переворот у фізиці. Стаття вийшла друком у виданні, яке, як заявлено, спеціалізується на проблемах обчислювальних систем, інформаційних і телекомунікаційних технологій, хоча й під рубрикою «*Дискусійні повідомлення*», проте вона, по суті, пропонує викинути у кошик для сміття всі досягнення фізики за останні чотири століття. Наведемо основні запропоновані в ній ідеї (цитата):

«Динамическая физика, изложенная в настоящей статье, отличается от классической физики двумя постулатами.

Постулат 1. В природе существует беспричинное движение (*causa sui* — философский принцип Б. Спинозы) универсальных энергетических элементов с постоянной (абсолютной) скоростью перемещения, равной скорости света.

Постулат 2. Универсальный энергетический элемент имеет форму дискретной магнитной массы с неразделимыми свойствами притяжения и отталкивания магнитных полюсов и свойством абсолютного движения, которое отождествляется с энергией перемещения дискретной массы минимальной величины. Наряду с поступательным движением, магнитным диполям присущи вращательное движение и энергия вращательного движения. Энергетические частицы полей и атомов не бывают в состоянии покоя».

Уже з цього фрагмента наукова якість статті стає зрозумілою кожному, хто прослухав курс загальної фізики на рівні бакалаврату університету. Охочі можуть прочитати всі 28 сторінок цієї статті з кольоровими ілюстраціями у журналі або в Інтернеті³. Причому безумовною «родзинкою» статті є рис. 2, на якому, на думку авторів, зображено (цитую): «Фотографія атома водорода, полученная специалистами Токийского университета, в поле излучения катода электронного микроскопа». Навіть мінімальне знайомство з атомною фізикою вимагає поставити під сумнів адекватність підпису. Насправді це фотографія туманності NGC

³ <http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/113755/14-Morozov.pdf?sequence=1>

2392, відомої також як туманність Eskimo, зроблена космічним телескопом Хабла⁴. І це утворення знаходиться не всередині нас, а на відстані майже 3000 світлових років.

Виникає низка питань до авторів статті, редакційної колегії журналу та рецензентів. Чому автори, які вважали, що роблять значний внесок у фізику, не зробили спробу надрукувати власні результати у фахових фізичних журналах, вітчизняних чи міжнародних? Адже серед авторів є доктори технічних наук, проте немає фахівців з фізики.

Як рецензенти дали позитивний висновок про можливість опублікування цієї статті? Можливо, вони також не були фахівцями-фізиками?

І на завершення ще одне питання. Чому редакційна колегія журналу «Математичні машини і системи», проблематикою якого є обчислювальні системи, нові інформаційні і

⁴ https://en.wikipedia.org/wiki/Eskimo_Nebula#/media/File:Ngc2392.jpg

телекомунікаційні технології, моделювання і управління, якість, надійність і сертифікація обчислювальної техніки і програмного забезпечення, взагалі взялася розглядати цю статтю, якщо вона не має жодного стосунку до тематики журналу?

Нам здається, що у справжній науці, крім вимог до фаху, є ще певні етичні принципи, якими при публікації цієї статті, на нашу думку, знехтували. Фахові статті, що пройшли кваліфіковане рецензування, можна і потрібно друкувати де завгодно, але у профільних виданнях, щоб спеціалісти могли визначати рівень і цінність результатів. Використання ж сторінок наукових часописів зовсім іншого профілю лише тому, що є бажання щось оприлюднити, має засуджуватися науковою спільнотою, особливо у тих випадках, коли автори представляють поважну академічну установу.

Тим більше це стосується статей, які не мають наукової цінності, оскільки вони дійсно перетворюють українські наукові журнали на «стоси паперу».